

QADRING BALAND BO'LSIN ONA TILIM

Begimqulova Zebiniso Saydivaliyevna

Jizzax viloyati Zarbdor tumaniga qarashli 30- sonli umumiy o'rta ta'lim maktabining musiqa fani o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8220216>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'zbek tili va uning ahamiyati, zero, noyob xazinamiz - tilimizni asrash hammamizning burchimiz ekanligi, ona tilimizda yangrayotgan har bir so'z, insonga o'zgacha tuyg'u, o'zgacha ishonch berishi, g'ayratimizga-g'ayrat, kuchimizga-kuch qo'shishi, tilimizdagi iliq, betakror, serjilo so'zlar insonning qalb torlarini mohirona chertishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'z: imlo, imlo qoidalari, mashqlar, to'g'rilash, kakografiya usuli til, ona tili, noyob, chet tili, davlat tili, sof, o'zbek tili, xorijiy til.

Annotation: this article provides information about the Uzbek language and its importance, after all, our unique treasure - the fact that it is all our duty to preserve our language, every word that sounds in our native language, gives a person a special feeling, special confidence, adds enthusiasm, strength, warm, unique words in our language, skillfully clicked the strings of a person's heart.

Keyword: spelling, spelling rules, exercises, correction, cacography method language, native language, unique, foreign language, state language, pure, Uzbek language, foreign language.

KIRISH (Introduction)

“Ona tili avvalo, ona allasi bilan uning betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili bu millatning ruhidir” deya aytilgan da'vatkor fikrlari biz yoshlarga o'zgacha shijoat beradi. Lekin hozirgi axbarot-texnologiyalari asrida turli xorijiy til so'zlari ham kirib keldi. Bu tilimizning boyishi bilan bir qatorda, uning ba'zi hollarda buzilishiga ham olib kelmoqda. Kitob varaqlab turar ekanman, e'tiborimni bir adibning bildirgan mulohazasi o'ziga tortdi: “Nega ko'cha harakati qoidasini buzgan kishiga milisiya hushtak chaladiyu, butun bir tilni buzayotgan odamlarga hech kim hushtak chalmaydi.” Abdulla Qahhorning ushbu fikrlari ayniqsa, bugungi kun uchun juda o'rinlidir. Chindan ham o'zbek tilidek boy, ravon va go'zal til yo'q. Asrlar davomida o'zligini yo'qotmagan, dunyoga Navoiy, Bobur, Uvaysiy, Nodiralarni yetishtirib bergan nazm bog'iga oltindan haykal qadagan bu ganjina nega endi nopisandlik bilan so'zlanishi kerak! Ijtimoiy tarmoqlarda “Ok”, “Paka”, “Vapshe” kabi so'zlarni ko'p uchratamiz. Bu ham tilimizga nisbatan hurmatsizlikdir, aslida biz bu bilan nafaqat o'zbek tili, balki, ingliz, rus tillariga ham zarar yetkazib qo'ymoqdamiz. Tilimizda shunday so'zlar borki, ularni boshqa tilga tarjima qilishning iloji yo'q. Birgina “Mehr” so'zini oladigan bo'lsak, bu so'zni aynan tarjima qilishga ojizmiz. Chet el tillarini tarjimasida ham bu so'zga yaqin ma'noli, sinonimlardan foydalanib o'giriladi. Bizning tilimiz ana shunday dunyo filologlarini ham shoshiltirib qoyadi.

“Davlat tili haqida”gi Qonunning tarixiy o'rni va ahamiyatini inobatga olgan holda davlat tilini rivojlantirishga qaratilgan ishlarning uzviy davomi sifatida 2020 yil 10 aprel kuni Prezidentimiz tomonidan O'zbekiston Respublikasining “O'zbek tili bayrami kunini belgilash to'g'risida”gi Qonuni imzolandi. Unga muvofiq 21 oktyabr sanasi yurtimizda “O'zbek tili bayrami kuni” deb belgilandi. Bu bilan davlat ramzlaridan biri sanalgan ma'naviy qadriyatimiz – ona tilimiz qonun himoyasida ekanligi yana bir bor o'z isbotini

topdi. Ushbu bayramning mamlakatimizda keng nishonlanishi ona tilimizga e'tiborni yuksaltirish, uning mukammaligi va boyligini ko'rsatib bera olish, nafaqat o'zbek xalqi, balki boshqa millat vakillarini ham bebaho boyligimiz hisoblangan tilimiz va madaniyatimizni o'rganishga ilhomlantirishda xizmat qiladi. Biz esa o'z navbatida tilimizning pokligi va o'ziga xosligini saqlash, uni boyitish va takomillashtirishga o'z hissamizni qo'shmog'imiz darkor. Zero, noyob xazinamiz - tilimizni asrash hammamizning burchimizdir. Shunday ekan, o'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzini oshirishga doir hujjatlar ijrosini ta'minlash uchun Transport vazirligi va uning hududiy bo'linmalari, idoraviy mansub tashkilotlarida rahbarning ma'naviy-ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirish, davlat tili to'g'risidagi qonun hujjatlariga rioya etilishini ta'minlash masalalari bo'yicha maslahatchisi va hujjatlarning davlat tilida qat'iy yuritilishini ta'minlash ishlari bo'yicha mas'ul xodimlar tayinlandi, tegishli vazifalar belgilangan holda buyruqlar, chora-tadbirlar rejalari ishlab chiqilib, ijroga qaratildi. Ona tilimizda yangrayotgan har bir so'z, insonga o'zgacha tuyg'u, o'zgacha ishonch beradi, g'ayrfatimizga-g'ayrat, kuchimizga-kuch qo'shadi. Tilimizdagi iliq, betakror, serjilo so'zlar insonning qalb torlarini mohirona chertadi, betobni sog'aytiradi. Bu haqiqat. Bir so'z bilan insonga dunyolarni hadya etish mumkin yoki aksincha. Eng qattiq berilgan zarba bu til bilan bo'lar ekan. Xalqimizda bejizga "Tig` yarasi bitadi, til yarasi bitmaydi" deyilmaydi.

Yaqin kunlarda insonni faxrlantiradigan, barcha o'zbek xalqini etini jimirlatadigan voqeaning guvohiga aylandik. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Birlashgan Millatlar Tashkiloti minbarlarida sof o'zbek tilida nutq so'zladilar. Bir yuz to'qson uch davlat vakillari va dunyo televideniyasida o'zbek tili yangradi.

Muhabbat, sadoqat koshonasida,

Humo qush parvozi peshonasida,

Uchinchi renessans ostonasida

BMTda yangragan Navoiy tili!

Tariximsan, taqdirimsan, kelajagimsan, ona tilim...

Tarixdan so'z ochsalar, mag'rurlanadigan shonli tarixga egamiz. Hech ikkilanmay

"Tarixim Navoiyning so'zida, Qoshg'ariyning baytida, Boburning o'tli ruboiylarida", -

deya olamiz. Taqdirim, shul Vatanning murg'ak farzandiman, u bilan qismatdoshman.

Baxtim ham, iftixorim ham shu. Kelajakka ayta oladigan so'zim bor, Bu omadim, Olloh

tomonidan berilgan imkoniyatdir. Men aminmanki, o'zbek tili mangu yashaydi. Yana

ming yillar davomida qalblarimizni zabt etaveradi.

Tilning o'ziga xos nafosatini o'quvchilarga yetkazish, his qildirish, sezish va undan oqilona foydalanish maqsadida hozirda ona tili ta'limida an'anaviy usullardan tashqari zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanilmoqda. Keyingi yillarda breynrayting, breynstorming, aqliy hujum, bumerang, blits-so'rov, klaster, keystadi, germenektiv suhbat kabi turli tuman metodlar paydo bo'ldi.

Shunday usullardan biri kakografiyadir.

Kakografiya so'zi lotincha kakos – yomon, xunuk, yoqimsiz va graphos – yozmoq so'zlaridan olingan bo'lib, muayyan maqsadni ko'zlab xatoliklarga yo'l qo'yilgan matnni tuzatirish orqali o'quvchilarga imloni o'rgatish usuli sanaladi. Bu usulning pedagogik va didaktik jihatlari hali ochib berilmagan. Rus tilida какофонический, какофония degan so'zlar mavjud bo'lib, ularga lug'atlarda quloqqa yoqmaydigan, yoqimsiz, nosoz, g'aliz; uyg'unlashmagan, yoqimsiz tovushlar yig'indisi degan izohlar beriladiki, bu so'z semantikasiga salbiy baho yuklaydi. Shunga ko'ra, kakografiya usulida yozuv bilan bog'liq g'alizlik, yoqimsizlik yashirinib yotganga o'xshaydi, ammo orfografik nuqtayi nazardan

qaralganda u bilan bog‘liq didaktik hamda pedagogik jihatlarni ochib berish masalaga oydinlik kiritishi mumkin.

Kakografiya interfaol usullardan biri sifatida o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, narsalarni bir-birlari bilan solishtirishga, izlanishga, masalaning yechimini topishga, eng muhimi ona tili darslarida olingan bilim va malakalariga asoslanib, muayyan mavzular bo‘yicha zaruriy xulosalar chiqarishga yordam beradi. O‘quvchilardagi loqaydlik, beparvolikni yo‘qotib, dadillikka, ijodkorlikka chorlaydi, mutelik, tobelik, nafaollik kabi salbiy xususiyatlarga barham beradi.

Ayniqsa, fonetika, grafika, orfografiya, leksika va morfologiya bo‘limlari bilan bog‘liq amaliy darslarni o‘tishda kakografiya usuli yaxshi samara beradi. Masalan, o‘quvchilarga unli va undosh tovushlar bo‘yicha yetarlicha ma‘lumotlar berilgach, “Mustahkamlash darslari” yoki “Takrorlash darslari”da turli topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda asosiy e‘tibor so‘zlarning aytilishi va yozilishi o‘rtasidagi farqqa qaratiladi.

Masalan, o‘quvchilarning og‘zaki nutqida baho, bahor, bilan, yulduz, teatr, savol, orden, obod, marvarid, shanba, mas‘ul, daryo kabi so‘zlarni boho, bohor, blan, yuldiz, tiatr, sovol, ordin, obot, marvarit, shamba, ma‘sul, dayra tarzida talaffuz qilish va shu asosda xato yozish amaliyotda uchraydi. Bu narsa ularning unli va undosh harflar imlosi bo‘yicha ona tili darslarida yetarlicha bilim va malakaga ega bo‘lganliklarini ko‘rsatadi. Bu kabi xatoliklarning oldini olish maqsadida “O‘zbek tilining imlo qoidalariga”dagi “Ayrim unli va undoshlar imlosi” yuzasidan tegishli nazariy ma‘lumotlar mavzular o‘tilgach, quyidagicha topshiriq beriladi:

So‘zlarni o‘qing, xato yozilgan o‘rinlarni topib, o‘zbek tilining imlo qoidalariga mos ravishda ularni to‘g‘rilang va daftaringizga ko‘chirib yozing.

Bugalter, hayol, xayo, xolol, momila, xuqiq, rektir, kanferensiya, kamyuter, maylis va hokazo.

To‘g‘ri yozilishi: orombaxsh, zaxira, xohish, hol-ahvol, xiyonat, ixlos, har xil, hamma, Hindiston, xatti-harakat, xayol.

Kakografiya usuli leksikologiya bilan bog‘liq mavzularni o‘tishda ham qo‘l keladi. Matn ichida bir tovush bilan farqlanuvchi dars-darz, bob-bop, mart-mard, qasr-kasr, qaram-karam, halok-halak, kaft-kift, asl-asil, asr-asir, oxir-axir-oxur, chog‘-choq-choh singari paronim so‘zlarni xato yozib, o‘quvchilardan ularni to‘g‘rilab yozishni so‘rash ulardagi bilimlarni mustahkamlashga olib keladi.

Xato yozilgan paronim so‘zlarni toping, ularni imlo qoidalariga mos ravishda to‘g‘rilab, daftaringizga ko‘chiring.

Birovga choq qazisang, o‘zing tushasan. Mart bir o‘ladi, nomart – ming. Qarz ikki qo‘ldan chiqadi. Onangni kiftingda ko‘tarsang, singlingni kaftingda ko‘tar.

Gaplardagi choh, mard, momard, qars, kaft, kift, yod so‘zlari noto‘g‘ri yozilgan. Buni faqat o‘ylash, fikrlash, leksikologiya bo‘yicha o‘tilganlarni eslash, xotirlash va zaruriy xulosalar chiqarish orqaligina topish mumkin. Bu esa o‘quvchilarning xotirasini mustahkamlashga yordam beradi, ulardagi mustaqil ishlash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bunday topshiriqlar o‘quvchilardagi ko‘rish, eslash, narsalarni bir-biriga solishtirish va zaruriy xulosalar chiqarish kabi aqliy-ruhiy xususiyatlarning rivojlanishiga turtki bo‘ladi.

Umuman olganda, biz – yoshlar vatanimiz O‘zbekistonning qanotlarimiz. Bugun bizning oldimizda ona tilini o‘rganish borasida yagona to‘g‘ri yo‘l turibdi. Bizdan millatimizning bebaho boyligi, xalqimiz tafakkurining tengsiz javohiroti sanalgan o‘zbek tilini mukammal o‘rganishimiz, og‘zaki va yozma savodxonligimiz yuksak bo‘lishi talab etilmoqda. Yuqoridagilarni amalga oshirish uchun bizga kakografiya usuli kutilgan

samarani berishi mumkin. Zero, davr o'qituvchidan ham, o'quvchidan ham izlanishni, yangiliklarni o'zlashtirishni talab etmoqda.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2004-y., 51-son, 514-modda; 2010-y., 37-son, 313-modda
2. Qilichev B., Qilichev B.E. Nutq madaniyati va uslubiyat asoslari. Buxoro, 2002.
3. Abduraxmonov G, Shukurov Sh. O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. T., 2008.